

Herman Franke. *Nieuws van de nacht*. Balans

Twee gevallen van zelfmoord zou het debuut van Herman Franke (*Weg van loze dromen*) hebben uitgelokt. De schrijver meldt het zelf op de Forum-pagina van *de Volkskrant* (11 november 1995), maar zonder er een compliment in te zien aan het adres van zijn literaire verbeeldingskracht. Franke uit daarentegen zijn bezorgdheid over het - in dit geval, naar ik mag aannemen, onbedoelde - effect van literatuur. De beide zelfmoorden verhelderen zijn eerdere artikel in *Trouw* (21 oktober) over de 'slachtoffers' van autobiografische romans: de vrienden, verwanten en geliefden die ongevraagd en niet tot hun genoegen door de schrijver ten tonele worden gevoerd.

Vermomd als 'advocaat van de duivel', hield Franke een pleidooi voor hun gekwetste gevoelens. Ik reageerde daarop in *Trouw* (1 november) met onder meer het argument dat schrijvers die zich iets aantrekken van de reacties van hun omgeving blijk geven van onvoldoende talent. Franke is dat in principe met mij eens, want in *de Volkskrant* geeft ook hij te kennen altijd te zullen schrijven wat hij wil. In de praktijk trekt hij zich dus evenmin iets aan van eventuele 'slachtoffers'; hij vindt alleen dat de schrijver hen achteraf niet hooghartig mag bejegenen, maar moet zeggen dat het hem spijt.

Zijn houding doet mij denken aan iemand die een ander zonder reden een bloedneus slaat en hem vervolgens vol mededogen en begrip een zakdoek aanbiedt. Werd mij die bloedneus geslagen, dan zou ik dat mededogen en die zakdoek vooral schijnheilig vinden - een handige truc om mij te verhinderen kwaad te worden en terug te slaan. Het getuigt van meer dapperheid om in te staan voor de gevolgen van je eigen schrijven, zonder alles en iedereen te willen bedekken onder een ethische mantel der liefde waaraan je zelf op het beslissende moment toch weer ontsnapt.

Tussen de mogelijke gekwetstheid van de omgeving en de eisen van het talent zit de schrijver 'klem', betoogt Franke. Dat klopt, en het enige wat erop zit is daarmee te leren leven - desnoods met sentimenteel gesnotter achteraf - of de literatuur vaarwel te zeggen. Maar Franke probeert ook mij een beetje klem te zetten door te schrijven: 'Het zou mij niet verwonderen als hij straks zijn gelijk probeert te halen door mijn roman te bespreken als het product van een schrijver zonder talent'.

De roman in kwestie is *Nieuws van de nacht*, waarvoor zich in de persoon van Julius Vischjager eveneens een 'slachtoffer' schijnt te hebben aangediend. Als de 'journalistieke dorpsgek' Marius van den Bergh zou hij door Franke zijn geportretteerd, ook al beweert Franke van dit personage behalve de buitenkant 'alles' te hebben verzonnen. Dus is er geen probleem, zou ik zeggen, tenzij voor degenen die met alle geweld in deze verzonnen Marius de hoofdredacteur van de *Daily Invisible* wensen te herkennen.

Ik weet dat sommigen bij voorkeur lezen met het oog op herkenning. In dat geval kan het voor de waardering van Franke's roman van doorslaggevend belang zijn of Marius en Vischjager iets met elkaar van doen hebben. Uit mijn reactie op zijn pleidooi als advocaat van de duivel (of anders uit mijn kritieken) had Franke echter kunnen opmaken dat ik zo niet lees. Voor mijn waardering van een roman is het irrelevant of de personages al dan niet overeenkomen met reëel bestaande mensen. In

de meeste gevallen beschik ik ook niet over de kennis om dat te beoordelen. Ik ga uitsluitend op de roman af.

Dat ik *Nieuws van de nacht* een minder geslaagde roman vind dan zijn voorganger, heeft dan ook niets te maken met een poging om mijn 'gelijk' te halen, zoals Franke op voorhand insinueert. Dat gelijk heb ik al lang en staat los van het talent van Herman Franke als romancier. Ik ben alleszins bereid om in zijn talent te geloven (met zijn debuut *Weg van loze dromen* heeft hij het overtuigend bewezen); des te interessanter wordt de vraag waarom zijn tweede roman mij zoveel minder heeft overtuigd.

Het antwoord houdt verband met wat je zou kunnen noemen: het solipsistische karakter van de roman. Aan het woord komt een zekere Laurens Kemper, een journalist bij wie duidelijk een steekje los is geraakt, en in de loop van de roman komen we achter het hoe en het waarom. Laurens vertelt zijn eigen verhaal, naar achteraf blijkt: terwijl hij in een inrichting zit - een gegeven dat Franke tot alibi dient om de lezer het nodige zand in de ogen te strooien. Feit en fictie lopen in Laurens' hoofd door elkaar en zo is het ook in zijn relaas. Alleen merkt de lezer dat veel te snel om er voldoende spanning aan te ontfemen.

In het leven van deze Laurens, die getrouwd is en een dochtertje heeft, dreigt het verleden zich te herhalen. Onder de druk van traumatische jeugdervaringen, die zich als 'dromen' aan hem opdringen, draait hij door op zijn werk en weet hij vrouw en kind van zich te vervreemden. Als blijkt dat die jeugdervaringen te maken hebben met een gekke moeder, die destijds haar man uit huis dreef en met haar zoontje een min of meer incestueuze relatie onderhield, begint eenieder die zijn Freud kent aan te voelen hoe deze *Familienroman* in elkaar steekt.

Laurens noemt zich ergens 'een moederskindje van de dood' en beklagt zich over 'dit labyrint van argwaan'. Dat laatste staat in een van de brieven, die zogenaamd van zijn vader afkomstig zijn maar die hij in werkelijkheid zelf heeft geschreven. Deze brieven zijn als het ware de pendant van zijn dromen; beide tezamen verschaffen de goede verstaander inzicht in het oedipale drama dat op de pagina's van de roman wordt opgevoerd.

'Achteraf kun je moeilijk geloven dat een mens zulke omwegen nodig heeft', zegt Laurens als de eerste brieven hem bereiken. Daarmee is het raadsel opgelost, zij 't nog niet voor Laurens zelf. Wat we vervolgens te lezen krijgen is een case-study die door het 'geval' zelf wordt verteld, en daar blijft het bij. Alle angsten en wanen die worden uitgebeeld (waaronder de angst ooit als de reeds genoemde Marius van den Bergh te eindigen) laten zich eenduidig herleiden tot de psychische verwarring van de hoofdpersoon.

Op het eind weten we weliswaar nog altijd niet precies wat de toedracht is geweest (het tragische verslag van zijn moeders dood kan Laurens bijvoorbeeld ook verzonnen hebben), maar de nieuwsgierigheid lost op in het eenzijdige perspectief dat in feite elke toedracht mogelijk maakt. Anders dan in Franke's debuut, waarvan het verhaal vanuit diverse gezichtspunten wordt verteld, krijgt de complexiteit in *Nieuws van de nacht* daardoor iets willekeurigs, ook al valt zij uiteindelijk - als klassiek complex - heel goed te herkennen.

Juist in die combinatie van willekeur en herkenning schuilt de zwakte van het boek: het lijkt eerder te vragen om het professionele oor van de psychiater dan om het literaire oog van de lezer.

(de Volkskrant, 8-12-1995)